

**ԳՈՒՆԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՆԻՇԵՐՆ ՕՐՀԱՆ ՓԱՄՈՒՔԻ
ՎԵՊԵՐՈՒՄ**

Օրիան Փամուքի ստեղծագործությունների ոճական ընդարձակ համակարգում կարևոր տեղ են գրավում խորհրդանիշերը՝ իրենց ամենատարբեր արտահայտություններով ու դրսևորումներով. դրանք կարող են լինել անձնանուններ, տեղանուններ, առարկաների, երևույթների անվանումներ, ինչպես նաև գույներ և գունային պատկերներ:

Խորհրդանիշերը բնորոշելիս լեզվաբաններն այլ գործոնների շարքում հատկապես կարևորում են երևակայության գործոնի առկայությունը: «Այլաբերության տեսակներից է նաև խորհրդանշանը, - գրում է ճանաչված լեզվաբան Լ. Եզեկյանը, - որ հաճախ հենվում է բառերի փոխաբերական իմաստների վրա և կառուցվում երկու երևույթների նմանության հիման վրա, բայց ոչ պարզ, սովորական, ակնառու նմանության, այլ հեղինակի երևակայության շնորհիվ»¹:

Վստահությամբ կարելի է ասել, որ Փամուքի գունային խորհրդանիշերում երևակայությունը գերակայող է: Այն հաճախ ոչ միայն խորհրդանիշի ձևավորման անհրաժեշտ գործոն է, այլև միտքը շարունակելու և զարգացնելու հնարավորություն:

Գույնը Փամուքի համար առանձնահատուկ նշանակություն ունի: Միայն գույների միջոցով, նրանց ընտրությամբ ու համադրմամբ Փամուքը կարողանում է իրերի, առարկաների նկարագրությունից անցում կատարել դեպի կերպարի հոգեկան աշխարհ, բացահայտել իր հերոսների հոգեվիճակը, ձգտումներն ու երազանքները:

Այսպիսով, գունային խորհրդանիշը Փամուքի մոտ դադարում է լինել միայն արտահայտչաձև, միայն շարադրանքն առավել պատկերավոր ու տպավորիչ դարձնելու կամ որոշակի տրամադրություն ստեղծելու հնարավորություն, այլև դառնում է երկի հիմնական գաղափարն ու նպատակն ընդգծելու, դրանք առավել տեսանելի դարձնելու և ընթերցողի կողմից դրանց ընկալումն ապահովելու միջոց: Հանգամանք, ինչը մեծապես նպաստում է նրա ստեղծագործությունների ձևի և բովանդակության կատարյալ համապատասխանությանն ու ներդաշնակությանը:

Գույնի նուրբ զգացողությունը Փամուքի մտածելակերպի ու աշխարհընկալման անբաժանելի մասն է: Նրա գրեթե բոլոր ստեղծագործություններում անձը, առարկան և նրան վերագրվող գույնը այնքան սերտորեն են զուգակցված, որ երբեմն առաջին հայացքից անսպասելի

ու անհամատեղելի թվացող այդ միավորումը դառնում է միանգամայն բնական, համոզիչ և ընդունելի:

Քոլորովին պատահական չէ, որ «Ձյուն»² վեպի գլխավոր հերոս Քերիմ Ալաբուշոլուն իր բանաստեղծությունները գրում էր Կանաչ տետրում: Տետրի կանաչ գույնն այստեղ խորհրդանշում է սկիզբ, մաքրություն, լույս, ինչն այդքան անհրաժեշտ էր ձմռան ցրտի և համատարած գորշության մեջ խարխափող բնակիչներին: Կանաչը, փաստորեն, հակադրվում է այն իրականությանը, որի մեջ ապրում են վեպի հերոսները:

Ալաբուշոլուն, ի դեպ, վեպում սկզբից ևեթ իրեն անվանում է Քա³, անվան և ազգանվան սկզբնատառերով, ինչը, կարծում ենք, նույնպես ինքնանպատակ չէ, այլ համընկնելով թուրքերեն քարա (սև) բառի առաջին վանկի հնչմանը՝ ընդգծում է իրական կյանքի ծանրությունը և այդ կյանքի նկատմամբ նրա վերաբերմունքը:

Հեղինակի կողմից կանաչ գույնի ընկալումն իր վառ արտահայտությունն է գտել նաև Փամուքի մյուս՝ «Նոր կյանք»⁴ վեպում: Վեպի գլխավոր հերոս Օսմանը՝ երկար ճանապարհորդություններից հոգնած և հուսախաբ, հիշում է առաջին հանդիպումն իր ապագա կնոջ հետ: Նա տեսել էր այդ աղջկան, երբ նրանց ընտանիքը նոր տուն էր տեղափոխվում, իսկ հետո նրանց անվարագույր պատուհանից հետևել էր, թե ինչպես են նրանք ճաշում⁵: Նրան թվացել էր որ աղջկա մազերը շագանակագույն են, իսկ հեռուստացույցի էկրանը՝ կանաչ⁶:

Իր այդ առաջին լուսավոր (կանաչ) տպավորությունը նրա մեջ վերականգնվում է շատ ավելի ուշ՝ բազում փորձությունների միջով անցնելուց հետո՝ այն պահին, երբ նոր կյանքի ձգտումը դառնում է անհաղթահարելի: Այն աշխարհը, որ նրան այդքան հարկավոր էր, և որը միայն վեպի վերջում է նորովի իմաստավորվելու, կանաչով էր պատկերված:

Ակնհայտ է, որ վերոհիշյալ երկու ստեղծագործություններում էլ կանաչը պարզապես առարկաներին տրված գույն չէ: Փամուքը կանաչ գույնով և կանաչի օգնությամբ փորձում է պատկերել մեկ այլ, առավել հետաքրքիր, լուսավոր և ցանկալի իրականություն, որը կարող էր լինել և որը միգուցե և կա:

Փամուքի ստեղծագործություններում հաճախ կրկնվում է նաև սև գույնը. հատկանշական է, որ նրա ամենահայտնի վեպերից մեկը կոչվում է «Սև գիրք»⁷:

«Սև գիրք»-ը, թերևս, Փամուքի ամենագունեղ վեպերից մեկն է: Այստեղ հեղինակը պատկերել է հնարավոր բոլոր գույները՝ իրենց վերագրվող իմաստներով, որոնք, կարծես խտանալով, միագույն են դարձել, վերածվել սևի: Այս գույնով նա ստեղծել է մի ուրույն աշխարհ, որ-

տեղ բացահայտվում են Ստամբուլի հին ու նոր գաղտնիքները: Այստեղ նա անցնում է քաղաքի մի փողոցից մյուսը, տեղափոխվում է ժամանակի մեջ, իջնում Բոսֆորի հատակը:

Սևը (ինչպես նաև մյուս գույները) Փամուքի ստեղծագործություններում կարող է միաժամանակ և՛ ալլաբանական, և՛ խորհրդապաշտական իմաստներ արտահայտել: Այս հանգամանքը, անշուշտ, ընդլայնում է ոճական տարբեր ձևերի կիրառմամբ իր առջև դրված նպատակներին հասնելու Փամուքի հնարավորությունները:

«Նոր կյանք» վեպում սև գույնը մախ և առաջ առնչվում է գլխավոր հերոսների անունների հետ: Երբ վեպի գլխավոր հերոսներ Օսմանն ու Ջանանն ավտոբուսի վթարի հետևանքով զոհված ամուսիններ Ալի և Էֆսուն Քարաների անուններն են վերցնում և հասարակությանը ներկայանում այդ անուններով՝ որպես ամուսիններ (թեև ամուսիններ չէին), քարա-ն (սևը) այստեղ նրանց հնարավորությունն է տալիս քողարկել իրենց ինքնությունը, կարճ ժամանակով ապրել ուրիշի կյանքով՝ մտնելով ուրիշի կերպարի մեջ⁸:

Պետք է ենթադրել, որ սև գույնի ընտրությունն այս պարագայում նաև նպատակ ունի ցույց տալ հերոսների ենթագիտակցության մեջ իրենց արարքի հարուցած անհարմարավետության զգացումն ու հոգեբանական ճնշվածությունը:

Փամուքի ստեղծագործությունների լեզվական և ոճական առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ հեղինակի կողմից խորհրդանիշերի և, մասնավորաբար, գունային խորհրդանիշերի կիրառման ոլորտն ուղղակի անսահման է:

«Նոր կյանք» վեպում, օրինակ, Փամուքը հետաքրքիր բառախաղի և դրանով իսկ որոշակի պատկերավորման առիթ է դարձնում «կարամել» օտար բառի առաջին երկու վանկերը (քարա (սև) - մել Kara-Melal⁹), որը նույնանում է թուրքերեն սև (քարա) բառի հնչման հետ և դրա միջոցով այն կապում վեպի ողջ խորհրդապաշտական աշխարհի հետ:

Վեպում այս բավական արտասովոր և յուրատեսակ հնարանքն ունի իր հետագա տևական զարգացումը: Շարունակ արժարժվող կարամելների անվանումը «Նոր կյանք» է, որի յուրաքանչյուր տառի վրա նստած են հրեշտակներ: Կարամել բառը ոչ միայն գրված է անջատ բաղադրիչներով (քարա-մելալար), ինչը ընդգծում է քարա-ի թուրքերեն իմաստը, այլև երկրորդ բաղադրիչը գրեթե նույնանում է մելեքլեր (թուրքերեն՝ հրեշտակներ) բառի հետ: Բացի այդ, քարա-մելալար-ը արտադրվում էր Էսքիշեհիրի «Հրեշտակ» գործարանում¹⁰:

Անդրադարձը հրեշտակներին նույնպես պատահական չէ, քանի որ վեպում հրեշտակները ևս խորհրդապաշտական իմաստ ունեն: Վե-

պը սկսվում է նրանով, որ գլխավոր հերոսը մի գիրք է կարդում, որից հետո այդ գիրքը կարդացած մյուս բոլորի մման սկսում է նոր կյանք որոնել՝ միաժամանակ որոնելով ինչ-որ հրեշտակի: Նա սկսում է հավաքել հրեշտակների պատկերներ, որոնք երկու գույն ունեն՝ սև և սպիտակ: Սև և սպիտակ են նաև հեռուստացույցով ցուցադրվող հրեշտակները: Փամուքը, ինչպես տեսնում ենք, գունային խորհրդանիշը օգտագործում է նաև իրերի և երևույթների հատկանիշների հակադրությունն ընդգծելու համար:

Վեպի վերջում հերոսը հանդիպում է իր փնտրած հրեշտակին և հասկանում, որ նա իր մահն էր գուժում: Հերոսը գտել էր սև հրեշտակին՝ իր մահվան հրեշտակին: «Հասկացա, որ կյանքիս վերջն էր, - ասում է նա, - ...մեռնել ամենևին չէի ցանկանում»¹¹:

Կարճ ժամանակ հետո Օսմանը զոհվում է ավտոբուսի վթարից:

«Սև գիրք» վեպի հերոսներից երկուսը ևս՝ լրագրող Ջեյլալ Սալիբը և Ռույան (գլխավոր հերոս Գալիփի կինը), սպանվում են: Սպանվում է նաև «Չյուն» վեպի գլխավոր հերոս Քերիմ Ալաբուշուլուն՝ Քան:

Այս երեք գրքում էլ սեր նույնանում է մահվան հետ:

Թեկուզ միայն բերված օրինակները մեկ անգամ ևս համոզում են, որ Փամուքի համար գույնը շատ ավելին է, քան միայն հատկանիշ և արտաքին տպավորություն: Նրա համար գույնը իմաստ է, գաղափար, հաճախ նաև ճակատագիր:

Ակնհայտ է, որ գունային խորհրդանիշերը Փամուքի ոճական մախափություններից են, ինչի վկայությունն է նաև արդեն հիշատակված «Սև գիրք», ինչպես նաև «Իմ անունն է Կարմիր»¹², «Այլ գույներ»¹³, «Սպիտակ ամբողջ»¹⁴ ստեղծագործությունների վերնագրերի ընտրությունը:

Պատկերավորման և արտահայտչական միջոցների, առաջին հերթին նաև գունային խորհրդանիշերի լայն կիրառմամբ Փամուքն իր վեպերում ստեղծում է մի կիսաերևակայական, հրապուրիչ աշխարհ, որտեղ, սակայն, մարդկային կյանքն ու զգացումներն այնքան իրական են:

Ռուս լեզվաբան Կ. Բուտիրինը խորհրդանշանը բնորոշում է որպես կատարյալ գեղարվեստական մոտիվ¹⁵: Տեղին է նշել, որ այսպիսի բնորոշումը հավասարապես կիրառելի է նաև Փամուքի գունային խորհրդանիշերի նկատմամբ:

Փամուքի ստեղծագործությունների ոճական բազմազան և բազմաբնույթ առանձնահատկությունները նրա վեպերին հաղորդում են մի առանձին հմայք ու ինքնատիպություն և մեծապես նպաստում նրա մտքերի և գաղափարների արտահայտմանն ու ընկալմանը:

THE COLOR SYMBOLS IN THE NOVELS BY ORHAN PAMUK

Language with its stylistic varieties is the subject of the writings to each writer during the each period. Symbols are stylistic features in Orhan Pamuk's works. His novels are rich by different symbols. They exist in names, in colors and in subjects. We refer to the symbolism of colors in Pamuk's works in this article. We especially speak about green and black colors which turn his novels more attractive.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Եզեկյան Լ., Հայոց լեզվի ոճագիտություն, Ե., 2003, էջ 351:
2. Pamuk O., Kar, İstanbul, 2004.
3. Pamuk O., նշվ. աշխ., էջ 11:
4. Pamuk O., Yeni Hayat, İstanbul, 2006.
5. Pamuk O., նշվ. աշխ., էջ 11:
6. Նույն տեղում:
7. Pamuk O., Kara Kitap, İstanbul, 2004.
8. Pamuk O., Yeni Hayat, էջ 85:
9. Pamuk O., նշվ. աշխ., էջ 263:
10. Pamuk O., նշվ. աշխ., էջ 251:
11. Նույն տեղում, էջ 275:
12. Pamuk O., Benim Adım Kırmızı, İstanbul, 2006.
13. Pamuk O., Öteki Renkler; Seçme, Yazılar ve Bir Hikaye, İstanbul, 1999.
14. Pamuk O., Beyaz Kale, İstanbul, 2005.
15. Бутырин К., Проблема поэтического символа в русском литературоведении (XIX-XX вв.), Исследования по поэтике и стилистике, Л., 1972, с. 249.